

AANTEKENINGEN OVER HIERACIUM

DOOR

J. L. VAN SOEST.

I. *Hieracium umbellatum* L. ssp. *Hollandiae* Zahn.

Deze ondersoort, die in Kr. Arch. 1926, 191 is beschreven, wijkt van de type van *H. umbellatum* af doordat de omwindselblaadjes voorzien zijn van weinige, maar krachtige enkelvoudige haren; de typische ondersoort heeft, naast de voor beide ondersoorten wisselende sterbeharing, slechts zelden zeer zwakke haartjes of kliertjes op de omwindsels.

Overal, waar ik dit ras heb waargenomen, is het kustplant en trouw aan het *Ammophiletum*. Volgens HEGI, waarvan ZAHN de *Hieracia* bewerkte, strekt het zich uit van de Hollandsche kust tot Sleeswijk-Holstein en verder over Scandinavië tot in Siberië. In het herbarium van Brussel trof ik een exemplaar aan van een iets zuidelijker vindplaats: duinen bij Zeebrugge 1909, E. MICHEL.

Voor wat Nederland betreft, is in het verspreidingskaartje V (Kr. Arch. 1926) het aantal vindplaatsen vergroot: Texel 1931 M. C. JANSEN (h. KRUSEMAN), Waalsdorp 1930 SWART (h.); benevens de opgaven Ameland en Wijk aan Zee (vgl. Kr. Arch. 1929, 128); deze vindplaatsen liggen binnen de geteekende arealgrens. Deze grens omvatte ook terreinen van de zandige Zuiderzeekust; intusschen is uit het Zuiderzeeonderzoek gebleken dat het op Wieringen, Vollenhove en Gaasterland ontbreekt; recente vindplaatsen van Gooi- en Veluwekust zijn mij niet bekend: de Zuiderzee-zak in het areaal is dus hoogstens tot een enclave ingekrompen.

II. *Hieracium pratense* Tausch. = *H. caespitosum* Dumortier.

In 1827 heeft DUMORTIER Fl. Belg. haar (latijnsch) beschreven onder den naam *H. caespitosum*, een jaar voordat TAUSCH de soort benoemde; terecht wordt in België dan ook de eerste naam gegeven, vgl. b.v. Prodr. de la Fl. belge van DE WILDEMAN en DURAND p. 815.

De vindplaatsen in België sluiten aan bij de vondst in Z.-Limburg met het duitsche industriegebied als achterland, waar zij ruderaal veel optreedt, tezamen met *H. Bauhini*, *H. piloselloides*, e.a. De vindplaatsen Luik, Verviers, Fraipont en Leuven, die in Prodr. Fl. belg. genoemd worden, heb ik in het herbarium van Brussel gecontroleerd; verder zag ik: Doornik, DUMORTIER en Gafontaine-Banneux 1909 M. HALIN.

Het verspreidingsgebied in Nederland benoorden de groote rivieren wijst aan *H. pratense* een andere standplaats toe: zij lijkt er meer indigeen en groeit in grazig terrein. In het verspreidingskaartje VIII (Kr. Arch. 1927) zouden nog de volgende vindplaatsen kunnen worden ingeteekend: Winschoten 1886 SCHIPPER en Oranjewoud ALBARDA (beide h. N.B.V.), beide liggend in het Groningsch-Friesche verspreidingsgebied; verder verzamelde ik haar langs den Taatschen dijk bij Ouden Rijn (N 4, 57, 43) in 1932, welke vindplaats een schakel vormt tusschen de verspreiding in de provincie Utrecht en die van den mond van den Ouden Rijn, vgl. Kr. Arch. 1927, 210; in dit rivierkleigebied valt verder op deze soort te letten, die gemakkelijk over het hoofd wordt gezien, wanneer bij maaïen alleen het rozet overblijft.

Is in de noordelijke helft van het land alles de typische ondersoort, in Z.-Limburg en in een deel van België is het ssp. *colliniforme* N. P.; toch meen ik dat bij het belgische materiaal ook de type aanwezig is.

III. *Hieracium piloselloides* Vill. (*H. florentinum* All.; *H. praealtum* Vill.).

Deze soort is bij ons in 1930 door DE WEVER voor het eerst waargenomen op het rangeerterrein van Staatsmijn Hendrik te Brunssum en wel in de ondersoort eu-praealtum ZAHN; volgens DE WEVER groeit zij daar thans nog. Van *H. Bauhini* is deze soort te scheiden door het, ook in cultuur, geheel ontbreken van uitloopers; samen verschillen zij van *H. pratense* door de veel geringere beharing, de smalle bladen en de blauwe kleur van het groen.

Van het Bovenrijngebied uit heeft deze soort zich standhoudend ruderaal naar het Noorden verspreid.

ZAHN geeft in de Synopsis XII, 289 van ASCHERSON en GRAEBNER twee ondersoorten op, die tot onze grenzen reiken: ssp. eu-obscurum Z. (bis zur holländischen Grenze) en ssp. eu-praealtum Z. (Rheingebiet bis Holland; België). Bij de eerste zijn de omwindselblaadjes nauwelijks lichtgerand, bij de tweede zijn ze duidelijk breed en wit gerand. Voorzoover mij bekend is de vindplaats, die het dichtst aan onze grenzen ligt: Krefeld (*H. HOEPPNER*, Flora des Niederrheins 332). In het herbarium van Brussel heb ik de eerste ondersoort gedetermineerd van Huy 1875 WATHELET; de tweede van Leuven 1886 PAQUE, Elsen 1874 PIRÉ, Freyr 1867 DUMORTIER, 1871 BAGUET, DE DIEUDONNÉ. De in Prodr. Fl. belg. genoemde vindplaats Nessonvaux (*M. MICHEL* en *REMACLE*) schijnt mij *H. pratense* toe; in België is deze soort zonder twijfel van Duitschland uit langs spoorwegen e.d. binnengedrongen.

Ook hier te lande valt langs de spoorwegen op haar te letten (noordelijk Limburg, oostelijk Brabant, oostelijk Gelderland en Twente).

IV. *Hieracium speciosum* Willd. ex Hornem.

In Kr. Arch. 195 is over de vondst van deze verwildeerde soort bij Utrecht bericht; wild is zij slechts in een klein

gebied van de Karpaten en de Tatra en vandaar vermoedelijk van de eene in de andere hortus terecht gekomen, zoodat de herbaria bijna steeds hortusmateriaal bezitten.

H. speciosum is verwant aan *H. villosum* L., waarvan zij duidelijk afwijkt door een aantal kenmerken, die ten deele in de richting der *Glaucia* (n.l. *H. bupleuroides* GMEL.) wijzen, ten deele in de richting van *H. umbellatum*. Niet alleen hier te lande, maar vooral ook in België is een opvallende naamsverwarring opgetreden, ten deele het gevolg van een verkeerde determinatie, waardoor de gevonden planten onder *H. cerinthoides* werden gebracht, die er overigens nauwelijks op lijkt en door den behaarden bloemboden er al dadelijk van afwijkt.

In het Rijksherbarium ligt onder *H. cerinthoides* een exemplaar uit herbarium OUDEMANS met een etiket: „Alpes Helvetiae SCHLEICHER, pro longifolii inserend.”; de betrokken plant is noch *H. cerinthoides*, noch *H. longifolium* (*cerinthoides-murorum*), maar het is *H. speciosum*, die onmogelijk wild uit de Alpen afkomstig kan zijn. Vermoedelijk heeft OUDEMANS dit exemplaar vergeleken met de door VAN HOVEN in 1851 aangetroffen planten van Utrecht, ze identiek bevonden en dus den verkeerden naam gegeven, die jarenlang in onze flora's is gebleven.

In België verzamelde LEJEUNE de soort bij Verviers; op een etiket in het herbarium van Brussel staat te lezen: „specimen hortense”; in de Cat. de la Fl. Liègoise 1878 DURAND staat zij als „naturalisé” vermeld. Op een der herbarium-etiquetten noemt LEJEUNE haar *H. speciosum* LK. et D.C.; op een ander echter *H. flexuosum* var.; in de Fl. de Spa 1811 en in Revue Fl. de Spa noemt hij de plant *H. glaucum*, in Fl. Belg. van LEJEUNE et COURTOIS: *H. flexuosum* W. et KIT.; in zijn exsiccaten (Choix de plantes de la Belgique 1825—1827) staat ze als *H. molle* genoemd.

De naam *H. flexuosum* W. et KIT. is synoniem met *H. scorzonrifolium* VILL., die als tusschensoort van *H. bupleu-*

roides en *H. villosum* is te beschouwen en inderdaad dus zeer aan *H. speciosum* verwant is; zij heeft veel minder en tevens kleinere stengelbladen, enz.

De naam *H. molle* ligt in het Brusselsche herbarium bij een der tot *H. speciosum* behorende planten, met de auteursnaam SPRENGEL, die echter in ZAHN's werken hiervan niet als auteur is te vinden!

Om nu de namenrijkdom van de Verviersche planten te vergrooten, beschrijft DUMORTIER ze als *H. prasinum*, zie de aantekeningen op herbariumetiquetten. Merkwaardig is het dat ZAHN deze *H. prasinum* DUM. identiek noemt met de ondersoort *approximatum* JORDAN van *H. maculatum* SM. (Pflanzenreich ENGLER 520), die er niets op lijkt; hoe dit komt is me niet duidelijk.

Dan vinden wij de naam *H. villosum* L. (*H. flexuosum* LEJEUNE et COURTOIS) in DE WILDEMAN et DURAND, Prodr. de la Fl. Belg. en insgelijks in Flora excursoria Aachen 1878 van FOERSTER met de opgave Verviers.

Ten slotte brengt CRÉPIN de planten tot *H. longifolium* SCHL., zoodat zij na velerlei omzwerving, ook in België in de verkeerde groep, die der *Cerinthoidea*, zijn binnengebracht.

Het zijn welgeteld acht namen voor een en dezelfde soort, van twee verschillende vindplaatsen.

V. *Hieracium murorum* ssp. *silvularum* Jordan.

In Kr. Arch. 1925 verscheen een verspreidingskaartje, in Kr. Arch. 1929 een aantal aanvullingen, die echter in de verspreidingsgrens geen wijziging brachten; zij komt voor: algemeen in het Krijtdistrict meest op het kalkvrije hoogterras, algemeen in het Lössdistrict op kiezelrijke gronden, in het Subcentreuroop district vrij algemeen in bosschen.

In de laatste jaren is ssp. *silvularum* nog herhaaldelijk waargenomen; daaronder zijn eenige aanvullingen uit het Subcentreurope district: Hengelo (O.) 1929 DE LEEUW (h.),

1931 G. KRUSEMAN (h.); Boekelo 1931 KRUSEMAN (h.); Winterswijk 1931 KRUSEMAN en DE LEEUW (h.). Verder is zij uit het Geldersche district bekend geworden: Amersfoortsche berg 1904 DES TOMBE (h. L.B.); bosch bij Amersfoort 1933 WEEVERS (h.).

Sinds de Sociologie haar intrede heeft gedaan is het noodig van dergelijke rassen de associatietrouw te onderzoeken; opvallend is het dat *ssp. silvularum* in het Krijt- en Lössdistrict een ander boschtype schijnt op te zoeken dan in het Subcentreupe en Geldersche district. In de laatste is zij zeker trouw aan het Querceto-Carpinetum, vgl. ook TH. WEEVERS in „Bosrelikten in de Gelderse Vallei”, Kr. Arch. 1933, 207. In Z.-Limburg daarentegen treedt zij het meest in bosch van het hoogterras op, dat wel niet tot deze associatie behoort. Wat de verspreiding in België betreft, heb ik het Brusselsche herbarium doorgezien en *ssp. silvularum* aangeteekend uit het Kalkdistrict en uit het Hesbayaansche district (d.i. Lössdistrict), niet uit het Ardennendistrict en het Krijtdistrict; uit dit laatste zag ik echter materiaal in h. VAN LANGENDONCK (Dodonaea XXIV 51). In de andere districten van België ontbreekt ze, met uitzondering van één vindplaats in het Kempensche district: Peerdsbosch tusschen Schooten en Brasschaert, 1879 VAN DEN BROECK, waar zij blijkbaar een even geïsoleerd voorkomen heeft als bij Amersfoort.

VI. *Hieracium amplexicaule* L.

Deze soort straalt van het mediterrane gebied naar het Noorden uit tot in de Alpen, de Jura en het Zwarte Woud. Daar is zij steeds een rotsplant.

In HEGI VI 2, 1318 geeft ZAHN nog enkele vindplaatsen op buiten dit gebied: „durch Anpflanzung an Stadt- und Schlossmauern gelegentlich verwildert.” Voor *ssp. eu-amplexicaule* ZAHN wordt opgegeven: Tongern, Haarlem, Engeland en Schotland; voor *ssp. speluncarum* (A. T.)

ZAHN: Wimpfen am Berg, Kassel, Maastricht; voor ssp. pulmonarioides (VILL.) ZAHN: Jena, Weimar, Altona.

Naar mijn meening is verwildering in deze gevallen niet, beslist noodzakelijk: de gevederde vruchtjes kunnen hun werk ook gedaan hebben.

De vindplaats van de type bij Haarlem is reeds lang verloren gegaan; maar die van de ondersoort speluncarum op Maastrichtsche muren bestaat nog.

Vermeldde ik vroeger de oudste vondst in 1892, in het herbarium van Brussel ligt zij reeds vandaar uit 1876 door DURAND verzameld. In het naburige Tongeren komt dezelfde ondersoort voor: 1874 VAN DEN BORNE, 1885 V. GILSON; volgens mededeeling van DE WEVER wordt in Bull. Soc. Belg. als eerste vondst opgegeven 1871 van DURAND. Volgens DE WEVER is het verspreidingsgebied tusschen Maastricht en Tongeren tegenwoordig iets onderbroken doordat de vestingwerken daar nagenoeg weg zijn. De typische ondersoort heb ik, zooals ZAHN vermeldt, niet uit Tongeren gezien, zoodat ik vermoed dat deze opgaaf op een vergissing berust, evenals vroeger de vindplaats Maastricht in ENGLER's Pflanzenreich tot de type was gebracht.

VII. De Hieracia uit de Flora Batava.

In de Flora Batava van JAN KOPS—VUYCK zijn eenige Hieracia afgebeeld; bij het hier volgende lijstje wil ik enkele notities voegen:

I 29 H. Pilosella.

II 128 H. murorum. In het register staat H. caesium; de afgebeelde plant is niet H. murorum, maar H. maculatum ssp. eu-maculatum Z. Bij de vermelde groeiplaatsen wordt o.a. opgegeven: Muur Nationale Tuin Scheveningsche boschjes. In verband met het vroeger door mij geziene materiaal besluit ik dat het van deze vindplaats is afgebeeld.

- III 179 *H. umbellatum*.
- IX 693 *H. paludosum* L. Deze is synoniem met *Crepis paludosa* MOENCH.
- XII 941 *H. pratense*. Het afgebeelde ex. is niet zeer typeerend, het heeft een uitgebloeiden stengel en bloeiende uitlooperachtige takken, zooals men in den Herfst wel vindt.
- XIII 1025 *H. rigidum* (*H. tridentatum*). In ieder geval is een *H. levigatum* afgebeeld.
- XIII 1011 *H. amplexicaule*: Haarlem, F. W. VAN EEDEN. De Haarlemsche planten behoorden alle tot de ssp. *eu-amplexicaule* ZAHN, waarvan de bladrand slechts gesteelde klieren, geen enkelvoudige haren draagt. In de afbeelding ziet men uitsluitend enkelvoudige haren.
- XV 1171 *H. aurantiacum*: „bij Hofstede Vrede en Rust, 1875 C. P. VAN EEGHEN, een veertigtal planten na plantsoenaanleg”.
- XV 1168 *H. auricula*: Liesbosch 1874 VAN AKEN.
- XVI 1231 *H. vulgatum*: Liesbosch 1875 VAN AKEN. DE afbeelding lijkt mij eerder die van *H. maculatum* ssp. *Pollichiae* S.B.
- XXI 1638 *H. strictum*: Vossegat 1898 W. C. VAN EMBDEN. Volgens vroeger gezien materiaal van deze vindplaats zal de afbeelding betrekking hebben op *H. sabaudum* ssp. *obliquum* JORD.
-